

Akademie věd České republiky
k rukám Ing. Jany Jeřábkové

č.j. 1486/08

V Praze dne 31.5.2008

Dotaz: Jaké jsou podmínky účasti hostujících výzkumných pracovníků ze třetích zemí dle části osmé zákona č. 341/2005 Sb. na veřejném zdravotním a na sociálním pojištění, v jakých případech musí výzkumný pracovník nebo přijímající v.v.i. platit pojistné a jak má postupovat vůči zdravotní pojišťovně a správě sociálního zabezpečení ?

Pro správné zařazení do zákonem vymezených kategorií ve vztahu ke zdravotnímu a k sociálnímu (důchodovému a nemocenskému) pojištění je rozhodující především charakter právního vztahu mezi hostujícím výzkumným pracovníkem a přijímající veřejnou výzkumnou institucí.

Případ první. Pracovní poměr

Pokud v.v.i. s výzkumným pracovníkem uzavře vedle dohody o hostování pracovní smlouvu, nastanou standardní důsledky analogicky jako u každého jiného zaměstnance, s několika specifickými odchylkami rozvedenými níže.

Účast na veřejném zdravotním pojištění vzniká ze dvou titulů:

- po dobu účinnosti povolení k dlouhodobému pobytu je výzkumný pracovník účasten veřejného zdravotního pojištění rovnocenně osobám s trvalým pobytem na území ČR (§ 42f odst. 5 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR),
- po dobu trvání pracovního poměru k v.v.i. vzniká cizinci účast na veřejném zdravotním pojištění z důvodu zaměstnání.

Protože vznik pracovního poměru není vázán na účinnost povolení k dlouhodobému pobytu ani na pracovní povolení (to se podle § 89 písm. m) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, u hostujících výzkumných pracovníků nevyžaduje), účast na zdravotním pojištění vznikne buď účinností povolení k pobytu (t.j. okamžikem převzetí průkazu k povolení pobytu podle § 44 odst. 2 zákona č. 326/1999 Sb.), nebo dnem nástupu do zaměstnání, podle toho, co nastane dříve. V prvním případě se u zdravotní pojišťovny musí registrovat sám výzkumný pracovník, při registraci by měl obdržet i průkaz pojištěnce, při nástupu do zaměstnání pak v.v.i. v přihlášce ke zdravotnímu pojištění uvede kód „P“ jako u tuzemských zaměstnanců (v okamžiku vzniku pracovního poměru jde o osobu, která již je účastna veřejného zdravotního pojištění z důvodu pobytu na území ČR). Ve druhém případě v.v.i. přihláškou zároveň oznamuje vznik účasti na zdravotním pojištění, v přihlášce uvede kód „C“ a průkaz pojištěnce výzkumný pracovník obdrží prostřednictvím v.v.i. Po obdržení povolení k dlouhodobému pobytu by se slušelo zdravotní pojišťovně tuto skutečnost oznámit; oznámení může učinit i v.v.i.

Účast na veřejném zdravotním pojištění skončí buď dnem ukončení zaměstnání, nebo dnem zániku povolení k dlouhodobému pobytu, podle toho, co nastane později. Odhlášku provede v.v.i. standardně, pokud by však povolení k dlouhodobému pobytu za účelem výzkumu trvalo i nadále, pak trvá nadále i účast na veřejném zdravotním pojištění a pojištěnce, t.j. výzkumného pracovníka, stíhá oznamovací povinnost vůči zdravotní pojišťovně (běžný formulář „oznámení pojištěnce“).

Za celou dobu účasti na pojištění je povinnost platit pojistné, přitom za dobu trvání pracovního poměru pojistné platí zaměstnavatel (v.v.i.). Vedle obecných pravidel připomínáme, že se i na výzkumného pracovníka z ciziny vztahuje povinnost odvádět pojistné alespoň z minimálního vyměřovacího základu; minimálním vyměřovacím základem je v současné době minimální mzda. Pokud by v některém kalendářním měsíci trvalo povolení k dlouhodobému pobytu za účelem vědeckého výzkumu a přitom ani jeden den netrval pracovní poměr, pak by za takový měsíc byl povinen hostující výzkumný pracovník pojistné zaplatit sám. Například pracovní poměr skončí posledního dne v měsíci, povolení k pobytu trvá ještě 5 dnů a v této době též výzkumný pracovník vycestuje z ČR. Za dobu po skončení pracovního poměru by zdravotní pojišťovna mohla požadovat zaplacení pojistného po zahraničním výzkumném pracovníkovi. I když jde o výjimečnou situaci, považujeme za vhodné ji zmínit, aby jí v.v.i. mohla vhodným načasováním příjezdu, odjezdu, vzniku a zániku pracovního poměru předejít.

Účast na nemocenském a na důchodovém pojištění je standardní. Vznikne dnem, kdy zaměstnanec poprvé přišel na pracoviště, a trvá až do doby skončení pracovního poměru. Přihlašování a odhlašování zaměstnance na správě sociálního zabezpečení i vykazování a odvod pojistného jsou standardní. Pomýšlí-li výzkumný pracovník na důchod z důchodového systému ČR, doporučujeme, aby si nechal přidělit rodné číslo. I když pro účast v systému pojištění není přidělení rodného čísla po právní stránce nezbytné, z praktických důvodů (zpracování dat v ČSSZ) je vhodné rodné číslo mít – zvyšuje se tím naděje, že se údaje o příslušné osobě propojí a při řízení o přiznání důchodu budou snáze k nalezení.

Případ druhý. Dohoda o hostování, fakticky závislá činnost

Pokud v.v.i. s výzkumným pracovníkem uzavře jen dohodu o hostování, jejímž obsahem je obdobné uspořádání práv a povinností jako by bylo např. v pracovním poměru, zejména podřízenost výzkumného pracovníka přijímající v.v.i. při výkonu výzkumné činnosti, pak příjem výzkumníka naplní znaky závislé činnosti ve smyslu § 6 zákona o daních z příjmů. Příjem výzkumného pracovníka tak bude podléhat dani ze závislé činnosti stejně jako v případě pracovního poměru.

Účast „zaměstnanců“ na veřejném zdravotním pojištění je od 1.1.2008 odvozována od způsobu zdanění, proto v případě závislé činnosti vznikne účast na veřejném zdravotním pojištění stejně jako v případě zaměstnání. Za dobu zaměstnání se pro účely veřejného zdravotního pojištění považuje období ode dne počátku výkonu činnosti (výzkumu), za niž je pracovník odměňován, až do ukončení této činnosti (§ 8 odst. 2 písm. o) zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění). Na přihlášení, odhlášení, odvod pojistného včetně minimálního vyměřovacího základu se plně použije vše, co bylo výše uvedeno u zaměstnance v pracovním poměru.

Účast na sociálním pojištění zaměstnanců je odvozována primárně z typu právního vztahu. Dohoda o hostování výzkumného pracovníka není způsobilá založit účast na nemocenském či důchodovém pojištění, nevzniká zde proto ani povinnost platit pojistné. Pro účely sociálního pojištění nelze na činnost výzkumného pracovníka v tomto případě nahlížet ani jako na výkon samostatné výdělečné činnosti. Jedním ze znaků samostatné výdělečné činnosti podle předpisů o sociálním pojištění totiž je, že jde o výkon činnosti vlastním jménem a na vlastní odpovědnost. To je v přímém protikladu s charakterem závislé činnosti.

Případ třetí. Dohoda o hostování, nezávislý výzkumný pracovník

Pokud v.v.i. s výzkumným pracovníkem uzavře jen dohodu o hostování, v níž bude mít činnost hostujícího výzkumného pracovníka charakter výkonu jeho nezávislého povolání, bude se příjem výzkumného pracovníka zdaňovat jako příjem ze samostatné výdělečné činnosti podle § 7 odst. 2 písm. b) zákona o daních z příjmů. Konkrétní způsob zdanění závisí na tom, v které zemi je výzkumný pracovník rezidentem, jak dlouho na území ČR působí či hodlá působit (zda např. nastala fikce vzniku stálé provozovny na území ČR) a zda je na jeho příjem aplikovatelná některá ze smluv o zamezení dvojího zdanění. S ohledem na různorodost podmínek sjednaných ve smlouvách o zamezení dvojího zdanění je třeba zdanění příjmů výzkumného pracovníka posuzovat individuálně. Obecně mohou nastat tyto situace:

- výzkumný pracovník bude povinen podat příznání k dani z příjmů v České republice; v.v.i. bude povinná srážet z úhrad ve prospěch výzkumného pracovníka tzv. zajištění daně ve výši 10 % příjmů (v podstatě nedobrovolná záloha na daň) – přichází v úvahu zejména u dlouhodobých hostování,
- výzkumnému pracovníku bude z příjmů sražena srážková daň ve výši 15 % příjmů (sazba platná pro rok 2008 podle § 36 odst. 1 písm. a) zákona o daních z příjmů), popřípadě může být tato sazba modifikována smlouvou o zamezení dvojího zdanění,
- česká daň nebude z příjmů výzkumného pracovníka vybírána – přichází v úvahu zejména u krátkodobých hostování tam, kde je uzavřena smlouva o zamezení dvojího zdanění.

Účast na veřejném zdravotním pojištění v tomto případě výzkumnému pracovníku vznikne z titulu dlouhodobého pobytu za účelem vědeckého výzkumu (§ 42f odst. 5 zákona o pobytu cizinců), a to po dobu jeho účinnosti. Pojistné musí platit výzkumný pracovník jako OSVČ podle § 5 písm. b) bodu 6 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění. Výzkumný pracovník musí vůči zdravotní pojišťovně:

- plnit oznamovací povinnost (formulář „oznámení pojištěnce“),
- platit pojistné formou záloh a po skončení roku případného doplatku,
- po skončení kalendářního roku podat Přehled OSVČ o příjmech a výdajích.

Právní předpisy ČR neřeší případ, pokud se OSVČ v době lhůty pro podání Přehledu a splatnosti doplatku pojistného v ČR již nezdržuje.

Účast na sociálním pojištění může zahraničnímu výzkumníkovi – vykonavateli nezávislého povolání vzniknout jako osobě samostatně výdělečně činné. Do konce roku 2008 se vykonavatel nezávislého povolání, který svoji činnost vykonává na území ČR, považuje pro účely sociálního pojištění za OSVČ jen tehdy, pokud prohlásí, že výkon této činnosti je soustavný (§ 9 odst. 3 písm. f) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění). Pokud výzkumný pracovník zůstane vůči správě sociálního pojištění nečinný, status OSVČ pro účely sociálního pojištění mít nebude a účast na sociálním (t.j. důchodovém, popř. i nemocenském) pojištění nevznikne. Upozorňujeme, že s účinností od 1.1.2009, kdy po dvojitým časovém odsunutí má nabýt účinnosti změna systému nemocenského pojištění zaměstnanců a další navazující změny v oblasti sociálního pojištění, se podmínka soustavnosti výkonu činnosti vypouští. Nebude-li příslušné ustanovení zákona č. 155/1995 Sb. změněno či nebude-li účinnost opět odsunuta, bude s účinností od 1.1.2009 hostující výzkumník – vykonavatel nezávislého povolání – považován za osobu samostatně výdělečně činnou s povinností ohlásit výkon činnosti příslušné správě sociálního zabezpečení a při splnění dalších podmínek i platit pojistné (zálohy na pojistné a doplatek po skončení roku po podání Přehledu OSVČ).

Shrnutí

	daň z příjmů	zdravotní pojištění	sociální pojištění
pracovní poměr	závislá činnost (§ 6)	ano – zaměstnanec	ano – zaměstnanec
dohoda o hostování – závislá činnost	závislá činnost (§ 6)	ano – zaměstnanec	ne
dohoda o hostování – nezávislé povolání	samostatná výdělečná činnost (§ 7 / 2 / b)	ano – OSVČ	jako OSVČ do 31.12.2008 dobrovolně od 1.1.2009 povinně

RNDr. Petr Couf